

av JESPER STRÖMBECK

”Det svenska pressetiska system vi har idag bygger på självreglering och på mediernas eget ansvarstagande. Sårbarheten är därför oerhört stor när vissa tidningar bestämmer sig för att utmana systemet och när systemet, för att inte tappa legitimitet hos branschen, blir mer benäget att fria än att fälla.”

Pressetik i förfall

Den svenske kungens eventuella sexvanor förvandlades i mitten av september till en pressetisk fråga av stor principiell betydelse. Det var när Aftonbladet den 11 september på en löpsedel publicerade en bild på kungen och texten ”EXTRA / Svensk tidning påstår: / KUNGEN OTROGEN / med kända svenska kvinnor”. Retoriskt användes här den klassiska löpsedelstekniken att lyfta fram vissa ord stort medan andra skrivs i mindre stil.

Om Aftonbladet genom eget journalistiskt grävande och med information från säkra källor hade fått fram en sådan nyhet hade den möjligen varit värd att publicera. Möjligen kan man argumentera för att kungens eventuella otrohet är av sådant allmänintresse att hans rätt till privatliv bör sättas på undantag. I det här fallet finns det dock inga säkra källor eller bevis. Det enda Aftonbladet hade att stödja sig på var rykten och att månadstidningen Solo i en notis skrivit att ”snacket” pekar ut tre kvinnor. Ryktet och skvallret att kungen är otrogen förvandlades därmed från en notis i en månadstidning till en löpsedel i Sveriges största kvällstidning som i effektiv mening slår fast påståendet KUNGEN OTROGEN.

Aftonbladets chefredaktör Anders Gerdin försvarar sig dock med att varje ord på löpsedeln och i artikeln är sant, samtidigt som han i Dagens Media säger att ”Därmed har vi inte sagt att ryktena i sig är sanna”.

Med andra ord: Det är sant att en svensk tidning påstår att kungen är otrogen och därför hävdar Anders Gerdin att nyheten är sann även om ryktena kan vara hur falska som helst.

Med en sådan logik kan en tidning påstå vad som helst så länge den kan hitta någon

enda person som påstår någonting. Vad som är sant eller falskt förvandlas från en fråga om hur saker och ting förhåller sig i verkligheten till en fråga om vad någon, i princip vem som helst, påstår om verkligheten.

Med en sådan logik finns det heller inte något som skiljer skvaller från journalistiska nyheter. Med tanke på den mängd påståenden, rykten och konspirationsteorier som florerar i samhället och på internet öppnar sig en flod av möjliga spektakulära och hisnande löpsedlar.

Från ett pressetiskt perspektiv är dock Aftonbladets ”nyhet” en katastrof och man kan bara hoppas att tidningen anmäls och blir fälld. Trots allt sägs det i den första paragrafen i de etiska reglerna för press, radio och TV att ”Massmediernas roll i samhället och förtroendet för dessa medier kräver en korrekt och allsidig nyhetsförmedling”. Problemet är dock att dessa etiska regler även har en portalparagraf, där det står att ”Etiken tar sig inte i första hand uttryck i en formell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. De etiska reglerna för press, radio och tv skall vara ett stöd för den hållningen”.

Eftersom det inte finns någon gemensam uppfattning om vad som är en ”ansvarig hållning” eller om vad ”den publicistiska uppgiften” består i, är det principiellt sett möjligt för tidningar som Aftonbladet att publicera tvivelaktiga eller missvisande nyheter och samtidigt påstå att man ändå följer pressetiken. Om man som Anders Gerdin kan hävda att nyheten om kungen är sann – eftersom det är sant att det påstås att kungen är otrogen – utan att tidningen har något som helst bevis på om innehållet i nyheten är sant, då finns det inget som

hindrar att man också hävdar att man har haft en ”ansvarig hållning” inför ”den publicistiska uppgiften” samtidigt som man bygger sina nyheter på rykten och skvaller.

Dessvärre finns det inte heller något effektivt system för ansvarsutkrävande när någon tidning bryter mot pressetiken. Det beror inte bara på att portalparagrafen ger de ansvariga utgivarna vad som tillspetsat kan sägas vara ett fribrev, eller på att de etiska reglerna är formulerade på ett sätt som ger utrymme för tolkningar, utan också på att de sanktioner som finns är mycket milda. Det enda en tidning som fälls av Pressens Opinionsnämnd är skyldig att göra är att publicera nämndens uttalande och betala en ”expeditionsavgift” på 10 000 eller 25 000 kronor, beroende på tidningens upplaga. Den typen av sanktioner avskräcker knappast en tidning som kan tjäna hundratusentals kronor på ökad försäljning om de tummar på pressetiken.

Det svenska pressetiska system vi har idag bygger på självreglering och på mediernas eget ansvarstagande. Sårbarheten är därför oerhört stor när vissa tidningar bestämmer sig för att utmana systemet och när systemet, för att inte tappa legitimitet hos branschen, blir mer benäget att fria än att fälla.

Samtidigt är allmänhetens förtroende för medierna och journalistiken det starkaste skydd som finns mot krav på lagstiftning, men det förtroendet kräver också en i huvudsak korrekt och allsidig nyhetsförmedling. Kombinationen av en pressetik i förfall och ett självsaneringsystem som inte är effektivt nog i att upprätthålla pressetiken är en häxbrygd där ökad lagstiftning och minskad yttrandefrihet står på menyn.